

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ

Розглядається проблема громадянського самовизначення учнів професійно-технічного навчального закладу.

В українській державі триває процес реформування системи освіти й виховання підростаючого покоління, який охоплює і підготовку робітничих кадрів. Особливої актуальності набуває проблема самореалізації особистості учня у професійному навчально-виховному закладі – складовій частині системи неперервної освіти, який покликаний розвивати та формувати соціально-зрілого, активного і працелюбного громадянина України, здатного до творчості, до свідомого суспільного вибору. Історія вчить, що не може бути могутньою держава, яка не має належно підготовлених робітничих кадрів, які забезпечували б виробництво конкурентоспроможної продукції.

Проблеми громадянського виховання учнівської молоді досліджують І. Бех, І.Зязюн, Н.Косарева, Л.Крицька, Б. Кобзар, І.Кон, М. Левківський, М.Мельнікова, Н.Ничкало, В.Поплужний, Б.Ступарик, Ю.Руденко, М.Рудакевич, О.Рудакевич, О.Сухомлинська, К.Чорна та ін.

Завданнями даної статті є розкриття змісту та напрямів виховання громадянського самовизначення учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Заклад професійно-технічної освіти характеризується як складна динамічна педагогічна система. Його головними особливостями як системного утворення є: професійна спрямованість, зв'язок із відповідною галуззю виробництва, органічна єдність загальноосвітньої, гуманітарної і природничо-математичної та професійної підготовки з виробничим навчанням; доцільне поєднання теоретичного навчання з практичним опануванням навичок, вмінь та продуктивною працею; взаємодія педагогічного та виробничого процесів; розширення сфери соціального спілкування і т. ін.

Крім підготовки висококваліфікованих робітників система профтехосвіти виконує надзвичайно важливу функцію соціального захисту неповнолітніх, надає їм можливість здобувати загальну середню освіту і підготувати до служби в Збройних силах України, забезпечує зайнятість у віці 15-18 років, адаптує до професійної діяльності.

Міністр освіти В. Кремень на з'їзді освітян України наголошував: "Ми вбачаємо завдання в тому, щоб професійно-технічну освіту перетворити на один із напрямів профільної старшої школи. Упевнений, що в майбутньому воно стане значно престижнішим, оскільки побудоване на технологіях. Якщо підготувати дитину, здатну до сприймання сучасних технологій, котра вміє працювати, використовуючи їх, то вона зможе забезпечити собі життєвий шлях і зуміє забезпечити майбутнє своєї сім'ї, та країни." [3 : 1-2].

Природно, що таке завдання здатен виконувати професійний заклад, в якому забезпечуються умови особистісного самовираження кожного майбутнього робітника, майбутнього повноправного громадянина України.

Період навчання у ПТНЗ є важливим етапом становлення особистості. Сьогодні значущість особливостей виховання майбутнього професіонала очевидна, оскільки юнацькі мрії, сподівання, пізнання, усвідомлення безжалісно переплітаються з жорстоким "прагматизмом життя". Наші діти "дорослішають" рано, бо вже через три роки мають орієнтуватися в непростих економічних умовах сьогодення. Виховний процес ускладнюється ще й тим, що молоде покоління стоїть перед проблемою вибору духовних цінностей.

Тому соціальне замовлення професійно-технічного закладу як одного з виховних інститутів визначається тим, щоб сформувати у підростаючого покоління нову систему цінностей, котра ґрунтується на національній гордості й гідності; виховати вільну й суверенну особистість; конкурентоспроможного фахівця високого рівня, здатного захищати й обстоювати власні позиції та погляди, керуючись національними та загальнолюдськими цінностями.

Ще на першому українському педагогічному конгресі у Львові (1935) інженер С.Храпливий, розглядаючи питання підготовки хліборобських працівників, наголошував: "Завдання хліборобської школи – це не тільки вишкіл доброго фахівця-хлібороба, це також виховання доброго громадянина. Нація потребує не тільки людей, що вміли б використати ріллю, - вона потребує громадян, що творили б її основу не лише тим, що вони будуть матеріально незалежні, але передусім тим, що на їх характері й волі збудуємо основи для загальнонаціонального життя. Тому хліборобська школа, мусить звернути найбільшу увагу на виховання тих громадян, бо на її плечах головню спочиватиме майбутнє народу." [5 :156].

Суспільство, що здійснює перехід до якісно нового стану, потребує покоління активного, яке вміє жити та працювати в умовах демократії, в умовах зростаючої політичної, економічної та громадянської відповідальності за себе і за державу. Тому в системі формування особистості громадянське виховання займає особливе місце.

Щоб виховати свідомого громадянина, необхідно сформувати комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та силою спонукання повсякденних дій, вчинків, поведінки.

По-перше, треба виховувати самосвідомість, громадянську відповідальність і мужність, громадську активність, ініціативу та готовність трудитися для особистісного зростання, для розвитку Батьківщини, для її захисту.

По-друге, виховувати: повагу до Конституції, законів України, сформовану потребу в їх дотриманні, високу правосвідомість; досконале знання державної мови, постійну турботу про піднесення її престижу; повагу до батьків, свого роду, до традицій та історії рідного народу; дисциплінованість, працьовитість, завзятість, твор-

чість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію; фізичну досконалість, моральну чистоту; гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, що населяють Україну.

Ці та інші якості формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого оволодіння системою ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики українського народу.

Особистісно орієнтований тип навчально-виховного процесу спирається на такі принципи:

- новий погляд на особистість як мету освіти; особистість – суб'єкт педагогічного процесу, з пріоритетними якостями особистості як вищими етичними цінностями (гідності, відповідальності, толерантності тощо);
- гуманізації і демократизації педагогічних взаємин;
- орієнтації на самостійність і самодіяльність учнів;
- удосконалення особистісно-діяльнісного та індивідуального підходу в навчально-виховному процесі;
- формування позитивного образу "Я" особистості;
- підтримки унікальності особистості, створення атмосфери успіху, доброзичливості й самореалізації людини.

Молодь має знайти, визначити своє місце в житті, в суспільстві, усвідомлювати свої професійні, політичні, національні і т. ін. інтереси. Формування зрілого, активного і працелюбного громадянина України – першочергове завдання. "Справжнє громадянське виховання починається там, де ідея й особиста праця піт, мозолі, зливаються воедино, творять те, про що народ говорить: у людини є святе за душею. Я твердо переконаний, - писав В.О.Сухомлинський, - що цим святим для кожної людини повинна стати праця, одухотворена високою ідеєю. Це така ж святиня, як і обов'язок перед перед полеглими за наше щастя. Коли я вдумуюсь у слова патріотизм, Батьківщина, громадянин – ці слова завжди зв'язуються в моєму уявленні з трьома іншими поняттями: народ, труд, хліб. Це три могутні корені громадянськості" [3 : 313].

Поряд із теоретичним і виробничим навчаннями, фізичним вихованням позаурочне виховання у закладах профтехосвіти є органічною складовою навчально-виховного процесу. Доцільно і вміло організована позаурочна діяльність учнів має величезні можливості для самовираження, самоствердження і самопізнання особистості, розвитку творчих нахилів, генетично заданих обдарувань, потреб, інтересів, позитивних рис характеру кожного учня, засвоєння і відтворення індивідом системи цінностей, норм, зразків поведінки, властивих даному соціуму, збагачення інтелектуального, творчого та культурного потенціалу учнів.

Виховний потенціал позаурочної діяльності учнів реалізується у її виховних функціях: інформаційно-освітній, мобілізаційно-регулятивній, аксіологічній (орієнтовно-оцінювальній), корегувальній, творчій, паралельній, компенсаторній, комунікативній, захисній.

Позаурочний час має бути наповнений різноманітною діяльністю. Учні мають не тільки усвідомлювати її суспільну значущість, а й бути активними організаторами всієї роботи, що здійснюється в навчальному закладі. Виховання громадянськості починається тоді, коли учень стає не тільки виконавцем, а й активним організатором. "Громадянином у загальному розумінні є той, хто причетний і до владарювання і до підпорядкування", - стверджував ще Аристотель. Підліток робить рішучий крок до самостійного прийняття рішень, оволодіває одним з найважливіших психологічних механізмів самовизначення. Здійснити цю вимогу можливо тільки на основах демократизації життя учнів: привчити дітей до розуміння, що вони є справжніми господарями, дати їм можливість це відчути й навчити жити корисно й цікаво.

Демократизація учнівського життя значною мірою характеризується тим, наскільки реальною є роль учнів у плануванні позаурочної роботи, організації й контролі. Коли виховну роботу планують тільки педагоги, то учням відводиться скромна функція виконавців. Якщо учням не створено умов для участі у плануванні і здійсненні власних планів, то це гальмує розвиток їхніх громадянських якостей, насамперед активності й відповідальності. Як бачимо, приходить цілепокладання концептуальне, системоутворююче.

Планування доповнюється повноцінним прогнозуванням і перетворюється на проектування результатів, створення моделей процесів, формування банку ідей та набору програм діяльності з обов'язковим урахуванням особистісних особливостей усіх учасників освітнього процесу.

Американський філософ Річард Рорті зазначав, що почуття належності до нашої громади, нашого суспільства, наших історичних традицій та нашої інтелектуальної спадщини поглиблюється, коли людина відчуває, що ця громада створена нею, а не природою, за її, а не випадково знайденим зразком .

Варто пам'ятати, що підготовка учня-громадянина йде з народних глибин. Живильна сила криється в пластах знань, які пробиваються джерельними струмками з криниці народної мудрості. Треба допомогти дитині ввійти в оновлене, гуманне, демократичне суспільство зі збагаченням світоглядом, творчою активністю й відкритою душею. Адже народ постійно формувал у своїх дітей почуття шани й поваги до старших, любові до рідного краю, до праці, що завжди була умовою існування людства.

Формуючи високе почуття громадянськості, учень повинен проїнятися глибоким духом національного патріотизму й поваги до людини.

Генезис громадянства тісно переплетений з родовідними витоками. Громадянство учня – це процес і історична школа родинної лінії життя. Чим більше учень пізнає свою родовідну історію, тим глибше його знання, міцніші риси патріотизму і соціальної відповідальності перед суспільством. У такий спосіб утверджується не тільки новий тип людини, тип наділений громадянськими чеснотами, але й діяльний тип особистості, наділеною ініціативою, здатною до творіння.

Отже, змістовий компонент громадянського самовираження учнів професійно-технічних училищ передбачає оволодіння ними громадянськими цінностями, які засвоюються юнаками і дівчатами як знання і переконання з відповідною внутрішньою мотивацією, котра стає визначальною спонукою у навчанні, праці і життєтворчості.

Проте це все потребує подальших пошуків як у теоретичному обґрунтуванні, так і в розробці експериментальних виховних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект // Педагогічна газета АПН. – 2000.-№6 – С.4-6.
2. Кремень В.Г. Формування особистості в умовах української державності // Педагогіч. газ. – 1999 - №12. – С. 1-2.
3. Сухомлинський В.О. Шматок хліба. – Вибр. Твори. В 5-ти т. – Т. 5 – 1977.- С.313.
4. Слюсаренко В., Кобзарь Б. Громадянське виховання учнів // Світло. – 1998. – № 4. – С. 28-30.
5. Храпливий Є. Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів, 1938. – С.156.

Матеріал надійшов до редакції 16.09.03 р.

Сахневич И.Д. Некоторые вопросы гражданского самоопределения учащихся.

Рассматривается проблема гражданского самоопределения учеников профессионально-технического учебного заведения.

Sakhnevich I. L. Some questions of civil self-determination of the pupils.

Some problems of civil self-determination of the pupils of technical and professional educational institutios are analysed.